

## ÜNİVERSİTELERİMİZİN BİLİM TARİHİMİZDEKİ YERİ

### THE PLACE OF OUR UNIVERSITIES IN THE HISTORY OF SCIENCE

**Ali Rıza ERDEM**

Pamukkale Üniversitesi.

Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

E-mail: [arerdem@pamukkale.edu.tr](mailto:arerdem@pamukkale.edu.tr)

Web: <http://arerdem.pamukkale.edu.tr>

#### ÖZET

**Bilim tarihi**, kısaca bilimin doğuş ve gelişme hikâyesidir. Bilim tarihimiz toplumumuzun yaşadığı dönüşüm konusunda önemli ipuçları içermektedir. Bilim tarihimiz içerisinde üniversitelerimizin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu yazıda üniversitelerimizin bilim tarihimiz içerisindeki yeri (1) Selçuklular (2) Osmanlılar ve (3) Cumhuriyet dönemi olmak üzere üç dönem halinde incelenmiştir. **Üniversitelerimiz bilim tarihimizdeki yerini objektif anlamda Cumhuriyet döneminde almıştır.** Ülkemizde özellikle "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde taranan "ulusal dergi" sayımızın oldukça düşük olmasına ve bundan dolayı yurt dışına "bilgi transferi" yapmamıza rağmen incelenen 2000–2004 yılları arasında "makale" bazında üniversitelerimizin "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde gösterdiği büyük başarı bunun somut bir göstergesidir.

#### Anahtar kelimeler

Üniversitelerimiz, bilim tarihimiz

#### ABSTRACT

The science of history is briefly the story of the birth and development of science. Our history of science has some important clues about the transformation of our society through history. Our universities have a unique place in our history of science. In this article, the place of our universities in our history of science has been handled within three periods (1) Seljuk Empire (2) Ottoman Empire, and (3) Turkish Republic. Our universities have taken part, in objective sense, its place during the period of Turkish Republic. Although we have a small number of national journals among the list of internationally cited journals, and thus, we cannot have information transfer out of the country, our universities have a great success in publishing articles in internationally cited journals during 2000-2004.

#### Key words

Our universities, our history of science

### *GİRİŞ*

**Bilim tarihi**, kısaca bilimin doğuş ve gelişme hikâyesidir. Bilim tarihi ile bilimin çeşitli dallarında varılan sonuçlarına dayalı olarak bilimdeki kavram, teori ve anlayışların doğuşu ve gelişimi ortaya konmaya çalışılır (Yıldırım, 1983; Ronan, 2003). Bilim tarihi insanlığın nereden nereye geldiği konusunda heyecan verici bir serüvenin öyküsüdür. Bu öyküde bilimde zorluklarla elde edilen başarılar, bilimle uğraşanların yaşadıkları zorluklar, buluşlara kaynaklık eden ilginç esin kaynakları, buluşlara esin kaynağı olan bilimsel başarılar, yaratıcı hayal gücü

örnekleri, buluşları ortaya koyma yolunda çekilen büyük sıkıntılar, dogmalara karşı verilen savaştaki büyük cesaret örnekleri, büyük başarılar ve beraberinde yaşanan sevinçler, buluşların ortaya çıkardığı yenilikler, bilimsel buluşların yarattığı çığırın önemli kilometre taşlarıdır.

Bilim tarihimiz toplumumuzun yaşadığı dönüşüm konusunda önemli ipuçları içermektedir. Bilim tarihimizin gelişimi, bilim açısından nereden nereye geldiğimizi ve ulaşmamız gereken hedefleri göstermesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Bilim tarihimiz diğer ulusların bilim tarihleri kadar heyecan verici ve ilginç dönüm noktalarıyla doludur.

Bilim tarihimiz içerisinde üniversitelerimizin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Üniversitelerimizin bilim tarihimiz içerisindeki yerini açıklama, bilim tarihimizin gelişimi açısından önemli bir konudur. 11. yüzyılda Selçuklu Türklerinin Bağdat'ta kurmuş oldukları Nizamiye Medresesiyle başlayan üniversiteleşme süreciyle başlayan bilim tarihimize katkı günümüze kadar çeşitli bilim dallarında devam etmiştir. Üniversitelerimizin bilim tarihimizdeki yeri her dönemde farklıdır.

## **SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE**

### **ÜNİVERSİTELERİMİZİN BİLİM TARİHİMİZDEKİ YERİ**

Selçuklular dönemine baktığımızda yükseköğretim kurumu olarak, bir Türk-İslam kurumu olarak "medreseleri" görmekteyiz. Bu medreseler içerisinde "Nizamiye Medreseleri" ayrı bir öneme sahiptir.

#### **Nizamülmülk Medreseleri**

Büyük Selçuklu İmparatorluğu Veziri Nizamülmülk'ün 1068 de Bağdat'ta açmış olduğu "Nizamiye Medresesi" Türk yükseköğretim tarihinde yükseköğretim kurumu olarak önemli bir kurumdur. **Gazali**, Nişabur Medresesi'nde öğrenim gördükten sonra Bağdat'ta açılan "Nizamiye Medresesi" nde 1091-1095 yılları arasında "rektörlük" ve "müdürlük" yapmıştır. Nizamülmülk daha sonra Belh, Herat, İsfahan, Basra, Merv, Musul, Amul, Harcird, Rey, Buğenc medreselerini yaptırmıştır. Nizamülmülk medreselerinin başlıca amaçları (1) din adamı yetiştirmek, (2) yoksul ve yetenekli öğrencileri okutup topluma kazandırmak, (3) imparatorluğun yönetimi için memur yetiştirmek ve (4) devlet adamlarını eğitmektir. Nizamiye medreselerinin *bir başka amacı da* Nizamülmülk'ünde belirttiği gibi bilginleri bir görev ve maaşla medreselere bağlayıp denetim altında tutmak ve böylece devlete karşı gizli hareketlere katılmaları ihtimalini ortadan kaldırmaktır. Nizamiye medreseleri esas olarak din, hukuk, dil ve müspet bilim öğretimi yapmışlardır (Akyüz, 1994; Ergün, <http://www.egitim.aku.edu.tr/tet02.htm> 06.01.2005).

Nizamiye medreseleri, "eğitimde şans ve fırsat eşitliği" gerçekleştirmeye çalışmıştır. O zamanlar yükseköğretim maddi problemi olmayan, kolayca kitap satın alabilen ve çeşitli yerlerde araştırma yapabilenlerin hakkı idi. Devlet, medreseleri "yatılı ve burslu" bir eğitim kuruluşu haline getirmekle öğretimde imkân ve fırsat eşitliğini sağlama çalışmalarına girişmiş oluyordu. Ayrıca "öğrenci statüsü"nde bazı yenilikler getirmiştir. Bu yenilikler, medrese öğrencilerinin büyük bir kısmının yatılı olması ve medrese vakfından burs alabilmeleridir (Akyüz, 1994; Ergün, <http://www.egitim.aku.edu.tr/tet02.htm> 06.01.2005).

## **OSMANLILAR DÖNEMİNDE**

### **ÜNİVERSİTELERİMİZİN BİLİM TARİHİMİZDEKİ YERİ**

Osmanlılar medreseyi, Selçuklu ve Anadolu beyliklerini örnek alarak kurdular. Osmanlılar Selçuklu Türklerinden devraldıkları medreseleri Anadolu'da program, yapı ve işleyiş yönünden geliştirdiler ve Selçukluların kayseri, Sivas ve Konya gibi illerde kurdukları medreselerin yanında imparatorluğa kattıkları yörelerde yeni medreseler açtılar. Osmanlı yükseköğretiminin kökleri Sultan II. Mehmet'in 1453'de İstanbul'u fethinden sonra İstanbul'da kurduğu " **Fatih Medresesi**" ne uzanır (Gürüz, 2001).

#### **Fatih ve Süleymaniye Medreseleri**

**Fatih Sultan Mehmet** fethin hemen ardından İstanbul'daki 8 kiliseyi medreseye çevirmiştir. Fatih'in kurduğu Sahn-i Seman (veya Medaris-i Semaniye denen) 8 yüksek düzeydeki medresenin her birinin 19 odası vardı. 8 müderrisin birer odası ve 50 akçe gündeliği vardı. Fatih medreselerinde okutulan dersler hakkında net bir bilgi yoktur. Fatih'in medreselerinde hukuk, ilahiyat ve edebiyat öğretimi yapılıyordu. Fatih, medreselerinden mezun olan öğrencileri izledi. Medreselerin yönetim, müfredat ve akademik yapısını yeniden düzenleyen,

akademik personelin seçim ve atanması ile maaşların belirlenmesine ilişkin işlemleri usul ve esaslara bağlayan ve **Fatih Kanunnamesi** olarak bilinene ilk yasa ve kurallar bütünüdür. Bu ferman Türk tarihinde ilk "*yükseköğretim mevzuatı*" nı oluşturur (Akyüz, 1994; Gürüz, 2001).

**Kanuni Sultan Süleyman** döneminde Osmanlı medrese sisteminde gelişmeler oldu. Fatih Sultan Mehmet'in Sahn-i Semân medreselerinde Dâru's-sifa olmakla beraber henüz tıp ve matematik fakülteleri yoktu. Kanuni Sultan Süleyman tarafından ordunun doktor, operatör ve mühendis ihtiyacını karşılamak üzere Süleymaniye Caminin yanı başında bir Tıp Medresesi ve Darüşşifa, matematik ilimlerinin öğretimi için dört medrese ve bir Darülhadis yaptırıldı. Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman "Fatih Kanunnamesi"nde bazı ek ve değişiklikler yapmıştır. Süleymaniye medreselerinde tıp ve fen ilimleri öğretiliyordu (Koçer, 1987; Gürüz, 2001).

16 yy. dan itibaren medrese teşkilatında bir gerileme görmekteyiz. Medreselerin çöküşünü durdurmak için 1867 'de bir kurul oluşturuldu. Müderrislerden oluşan bu kurul, medreselerin Fatih Sultan Mehmet dönemindeki niteliğine dönüştürülmesi için önerilerde bulundu. Ama bu önerilerin uygulandığına dair bir belirti görülmedi (Koçer, 1987; Başaran, 1993).

## 18. ve 19. Yüzyıllardaki Gelişmeler

Geleneksel medrese eğitiminden "**ilk kopuş**" Osmanlı donanmasının Ege kıyısında Çeşme'de Rus donanmasınca yok edilmesinin ardından Sultan III. Mustafa'nın 1773'te İstanbul'da "Mühendishane-i Berri-i Hümayun"un kurulmasıyla gerçekleşti (1944 yılında bir yasayla İstanbul Teknik Üniversitesine dönüştürülmüştür). *Bu yükseköğretim kurumlarında çok önemli bir değişimin başlangıcıdır.* Bu değişim, yükseköğretimde varolan kurum olan medreselerin yerine, Batıdan yükseköğretim kurumlarının "**olduğu gibi**" alınmasıdır. **Ayrıca** III. Selim'in 1795'deki fermanı, öğretim elemanlarının atanmaları için tam zamanlı çalışma, akademik ilerlemelerde yayın ve sınav gereklerini de içine alan usul ve esasları ayrıntılı olarak belirtiyordu. Bu yüzden III. Selim'in Kanunnamesi, Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman'ın kanunnamelerinden sonra, Türkiye yükseköğretim mevzuatındaki ikinci önemli olaydır (Gürüz, 2001).

İhtiyaçları artık karşılamayan medreselerin yerine seçenек olarak Batıdan olduğu gibi alınan yükseköğretim kurumlarının açılmasına 19. yüzyılda ve 20 yüzyıl başlarında devam edilmiştir. Batılı anlamda bir üniversite olarak bir "**Darülfünun**" kurulması 1846 'da kararlaştırılmış, fakat 1863'de açılabilmiştir. 1865 te çıkan yangınla Darülfünun ortadan kalktı. Darülfünun 1870 yılında tekrar kurulmuştur. Üniversitenin 3 şubesi (fakültesi ) vardı Bunlar: (1) Hikmet ve Edebiyat (Fen ve Edebiyat) (2) İlm-i Hukuk (Hukuk Bilimi) (3) Ulum-i Tabiye ve Riyaziye (Doğal Bilimler ve Matematik) Fakültelele kendi dekanlarını seçme hakkı verildi. Üniversitenin nazırı (rektörü) padişahça atandı. Osmanlı Üniversitesi 1871 de kapatılmıştır. 1874 'te Galatasaray Lisesinin içinde yeniden açıldı ama bu 1882 yılına kadar sürdü. 1900 yılında II. Abdülhamit kendi adına bir üniversite açtı (Darülfünun-i Şahane) Bu üniversitenin bölümleri şunlardı: (1) Ulum-i Aliye-i Diniye (Yüksek Din Bilimleri) (2) Riyaziye ve Edebiyat (Matematik ve Edebiyat)-II. Abdülhamit tarafından yayınlanan yönetmeliğe göre üniversitenin öğretimi önceden saptanan kitaplara dayanacak ve bu durum denetlenecekti. 1912' de 20 Alman profesör Darülfünun'a katıldı ve 1915'te modern akademik araştırmaların başlangıcını oluşturan "**araştırma enstitüleri**" kuruldu (Başaran, 1993; Akyüz, 1994; Gürüz 2001). Sonuç olarak, Osmanlı 18. ve 19. yy. dönemi, öteki birçok konularda olduğu gibi, yükseköğretim kurumlarında da "**ikili bir yapıyı**" Cumhuriyet'e kadar sürdürmüştür.

## CUMHURİYET DÖNEMİNDE

### ÜNİVERSİTELERİMİZİN BİLİM TARİHİMİZDEKİ YERİ

Cumhuriyet döneminde diğer alanlarda olduğu gibi yükseköğretim kurumları üniversitemizde de "**modernleşme**" gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra medreseler ve diğer din okulları 1924'de çıkarılan 430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile kapatıldı.

### İstanbul Üniversitesi Reformu ve Edebiyat Fakültesi

1933'teki İstanbul Darülfünunu düzeltimi de (o zaman ülkedeki tek üniversite olduğu için sadece "Üniversite Reformu" denmiştir), bilim ve kültür alanına etkisi sürekli olacak katkılardan biridir. Atatürk, her konuda olduğu gibi, bu düzeltimi de kökten ele almış ve Almanya'dan getirilen çok sayıda öğretim üyesinin de yardımıyla başarıya ulaşan bu reform ile imparatorluktan miras İstanbul Darülfünunu gerçekten yapı ve anlayış değiştirerek çağdaş bir üniversite olma yoluna girmiştir. TBMM 1933'de Darülfünun'un yerini almak üzere 18 Kasım 1933'de açılan İstanbul Üniversitesi'ni 2263 sayılı yasayla onayladı. Bu yasaya göre: (1) Rektör, Milli Eğitim bakanı'nın önerisi üzerine üçlü kararnameyle, (2) Dekanlar, rektörün önerisi ve Milli Eğitim bakanı'nın kararıyla, (3) Profesörler ise Fakülte Kurulu'nun tespit ettiği 3 aday arasından Milli Eğitim bakanı'nın kararıyla atanmaktaydı

(Gökberk, 1997; Gürüz, 2001). *Gürüz ve diğerlerine (1994) göre bu Türkiye’de modern üniversite tarihinin başlangıcıdır.*

İstanbul Edebiyat Fakültesi de 1933 üniversite reformunda yeni bir düzen, çağdaş bir öğretim ve araştırma anlayışı kazandı. Darülfünun’dan getirdiği tek bir filoloji (Türk Dili ve Edebiyatı) yanında, Önasya filolojileri, klasik filoloji, modern filolojiler (Roman, İngiliz, Alman ) kuruldu. Tarih ve Felsefe bölümleri yeni kürsülerle genişledi, zenginleşti.

## Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

1936 yılında Ankara’da, yine Atatürk’ün önyak olmasıyla kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi de Atatürk’ün dil ve tarih konularındaki ilgileri bağlamına yerleştirilebilir. Fakültenin, başka bir yerde rastlanmayan adı da zaten bunu gösterir; bölümleri ve kürsüleri de bu ilgiyi yansıtacaktırlar. Bu fakültede, yeni filolojiler (dil+yazın ) yanında, Çin, Hint tarih ve filolojilerinden başlayarak eski Anadolu’yu (Hitit), komşusu eski ülkeleri (Sümer, Asur), Akdeniz çevresini (Yunan, Roma) konu edinen tarih ve filoloji kürsüleri kuruldu. Bu tür kürsüler Türk üniversite ve bilim dünyasında ilk kez açılmaktaydı (Gökberk, 1997).

## Üniversiteleri Yurt Çapına Yayma Çabaları ve Bölge Üniversitelerinin Kurulması

*Hem Türkiye’nin nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak hem de buldukları bölgeleri kalkındırması amacıyla "bölgesel üniversiteler" kurulması düşüncesi 1950’li yıllarda ağırlık kazanmıştır. Bu düşüncenin esin kaynağı Dünya’da üniversitelerin içinde buldukları çevreye hizmet götürme düşüncesiyle, 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulan, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki "Land-Grant" tipi üniversitelerdir. Bu üniversiteler, bölgelerinin tarımsal ve ekonomik yapısı, sosyal refahı ve sağlık gibi temel sorunlarını ele alarak çözümlenmişler; böylece yöre kalkınmasına, dolayısıyla ülke kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bölgenin geliştirilmesine yönelik araştırmalar yapan bu üniversiteler yetişkin araştırmacı grupları kurmuşlar, uzun dönemli planlamalar gerçekleştirmişler, yeterli maddi ve manevi desteği sağlamak için çevredeki ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmışlardır. (Gürüz ve diğerleri 1994, Gürüz 2001, Korkut 2001).*

Amerika Birleşik Devletleri’ndeki "Land-Grant" tipi bölgesel üniversitelerden etkilenecek Türkiye’de kurulan "bölge üniversiteleri" şunlardır:

- 1955 yılında 6995 sayılı yasayla İzmir’de Ege Bölgesi’nin kültürel, endüstriyel, tarımsal ve ticari faaliyetleri ve bununla ilgili kurum ve kuruluşlara öncülük etmesi amacıyla "Ege Üniversitesi" kurulmuştur.
- Yine 1955 yılında 6594 sayılı yasayla Trabzon’da Karadeniz Bölgesi’ndeki illerin sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm arayacak, madenleri, enerji kaynakları ve meyveleri bol olan bu bölgeye her yönden öncülük yapacak bir teknik üniversite olarak "Karadeniz Teknik Üniversitesi" kurulmuştur.
- 31 Mayıs 1957 yılında 6990 sayılı yasayla Erzurum’da kurulan "Atatürk Üniversitesi" ile Doğu Anadolu Bölgesi’nin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik bakımdan geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu üniversitede Bir Danışma Kurulu’nun bulunması öngörülmüş fakat bu kurul hiçbir zaman faaliyete geçirilememiştir.
- 1970’lerden sonra Kalkınma planlarındaki öneriler dikkate alınarak hem bölge üniversitesi hem de üniversitelerin yurt düzeyine dengeli dağıtılması amacıyla 1973 yılında Diyarbakır’da "Dicle Üniversitesi", Adana’da "Çukurova Üniversitesi", Eskişehir’de "Anadolu Üniversitesi" kurulmuştur. 1975 yılında Elazığ’da "Fırat Üniversitesi", Samsun’da "Ondokuz Mayıs Üniversitesi", Bursa’da "Uludağ Üniversitesi", Konya’da "Selçuk Üniversitesi" kurulmuştur.

*Korkut’a (2001) göre Türkiye’de bölge üniversitelerinin kuruluş gerekçeleri şunlardır:*

- (1) Modern bir kültür şehri yaratmak (Atatürk’ün, Van Gölü sahillerinde üniversite kurulması görüşü).
- (2) Bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik açıdan kalkınmasında rol oynamak (Atatürk Üniversitesi).
- (3) Bulunduğu bölgenin kültür hayatını, dolayısıyla modern yöntemlerle çalıştırma imkânlarını ve refahını yükseltmede doğrudan etkili olmak (Ege Üniversitesi).
- (4) Uluslararası bilgiyle yetinmeyip, özellikle doğal kaynakları, mahalli imkânları incelemek, halkın özel yeteneklerini de ele alarak, şimdiye kadar değinilmemiş ekonomik sorunları çözmeye çalışmak (Karadeniz Teknik Üniversitesi).
- (5) Çevreyi kültürel ve ekonomik yönden inceleme, çevreyi laboratuvar olarak kullanmak suretiyle bölge kalkınmasına katkıda bulunmak (Dicle Üniversitesi).

Bölge üniversitelerimiz bilim tarihimize bölgesel ve ulusal düzeydeki çalışmalarıyla önemli katkılarda bulunmaktadırlar.

## Belli İşlevi Yerine Getirmek Üzere Üniversitelerin Kurulması

*Belli işlevleri yerine getirmek üzere özellikle anakent şehirlerde üniversiteler açılmıştır.*

- 1956 yılında 7307 sayılı yasayla Orta Doğu'nun kaynaklarını geliştirmek ve ekonomik sorunlarına çözüm getirmek, Türk ulusuna ve başka uluslara yarar sağlayacak uygulamalı araştırmalar yapmak, İngiliz dilinde ileri öğretim vermek amacıyla Ankara'da "Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)" kurulmuştur.
- 1967 yılında 892 sayılı yasayla teknik bilgileri yanında, geniş kültürlü, pratiğe ağırlık veren, sosyal sorunları bilen doktorlar yetiştirecek eğitimi vermek amacıyla Ankara'da "Hacettepe Üniversitesi" kurulmuştur.

## Özel Üniversitelerin Kurulması

İlk özel üniversite olan "Bilkent" 1984'de kurulmuştur. Daha sonra Anayasa Mahkemesi'nde iki kez dava açılmış ve Mahkeme bu tür üniversitelerin kurulması gerektiğine karar vermiştir. 1992 yılında 3285 sayılı kanunla Bilkent Üniversitesi ile birlikte Koç Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi kurulmuştur. Kadir Has Üniversitesi'nin kuruluş kanunu 1996'da yeniden çıkarılmıştır (Gürüz 2001). Vakıf üniversiteleri olarak da bilinen özel üniversitelerin sayısı 24'e ulaşmıştır.

Özel üniversitelerimizin, devlet üniversitelerimizdeki başarılı öğretim elemanlarını kendi bünyelerine çekerek bilim tarihimizde "devlet üniversitelerimizde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının artmasına neden olma" açısından bir tartışma başlatmışlardır. Ayrıca özel üniversitelerimizin devlet üniversitelerimizdeki başarılı öğretim elemanlarını kendi bünyelerine çekerek "devlet üniversitelerimizi Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri'ndeki yayın açısından olumsuz etkileyebileceği" de tartışma konusu olmuştur." *Fakat özel üniversitelerimiz, devlet üniversitelerimizdeki başarılı öğretim elemanlarını bünyelerine çekmelerine rağmen bilimsel çalışmalarda ölçüt olarak alınan "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde devlet üniversitelerimizin gerisinde kalmıştır* (Bakınız tablo 1,2,3,4).

## Yeni Devlet Üniversitelerinin Açılması

3 Temmuz 1992'de çıkarılan 3837 sayılı Kanunla, çoğu daha önce o illerde mevcut olan birimlerden oluşan Afyon, Aydın, Balıkesir, Bolu, Çanakkale, Denizli, Hatay, Kars, Isparta, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kocaeli, Kütahya, Manisa, Mersin, Muğla, Niğde, Sakarya, Şanlıurfa, Tokat ve Zonguldak illerinde 21 yeni üniversite ile İzmir ve Kocaeli'nde (Gebze) 2 ileri teknoloji enstitüsü kurulmuştur. Böylece devlet üniversitesi sayısı 53'e yükselmiş ve yükseköğretimin ülke sathına yayılması esasen tamamlanmıştır (Gürüz, 2001). 1993'de Anadolu Üniversitesi'nin ikiye bölünmesi ile Eskişehir'deki ikinci üniversite olan "Osmanlı Üniversitesi" kurulmuştur.

Yeni devlet üniversitelerimizin açılması bilim tarihimizde "nitelik-nicelik" tartışmasını yeniden gündeme getirmiştir. Fakat yeni açılan devlet üniversitelerimiz kuruluşlarını büyük ölçüde tamamlayıp, mezunları ve bilimsel çalışmaları ile bilim tarihimize önemli katkılarda bulunmaktadır.

## Üniversitelerimizin "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri" ndeki Durumu

Üniversitelerimizin bilim tarihimizdeki yeri günümüzde çeşitli standartlarla ölçülmektedir. Bu standartlardan biri de üniversitelerimizin sahip olduğu bilgiyi değerlendirmede ölçüt olarak kullanılan "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"dir. Bu endeksteği kategoriler ise şunlardır:

- 1) Fen bilimleri alanında "**Science Citation Index (SCI)**": SCI kapsamındaki disiplinlerden bazıları şunlardır: Astronomi, Bilgisayar, Bitki Bilim, Biyoloji, Biyokimya, Biyoteknoloji, Eczacılık, Fizik, hayvan Bilimleri, Kimya, Matematik, Nöroloji, Tarım, Pediatri, Psikiyatri, Onkoloji, Tıp, Veterinerlik, Farmakoloji, Hayvan Hastalıkları
- 2) Sosyal bilimler alanında "**Social Sciences Citation Index (SSCI)**": SSCI kapsamındaki disiplinlerden bazıları şunlardır: Antropoloji, Siyaset Bilimi, Tarih, Toplum Sağlığı, Endüstriyel İlişkiler, Enformasyon Bilimi, Kütüphane Bilimi, Dil Bilimi Felsefe, Kent Çalışmaları, Psikoloji, Hukuk, Sosyoloji, Eğitim, Kadın Çalışmaları
- 3) Sanat ve kültür alanında "**Arts & Humanities Citation Index (AHCİ)**": AHCİ kapsamındaki disiplinlerden bazıları şunlardır: Arkeoloji, Mimari, Edebiyat, Müzik, Dans, Şiir, Tiyatro, Radyo, Televizyon, Film,

Üniversitelerimizin "**makale**" açısından "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"ndeki

- ✓ Fen bilimleri alanında "**Science Citation Index (SCI)**,
- ✓ Sosyal bilimler alanında "**Social Sciences Citation Index (SSCI)**" ve
- ✓ Sanat ve kültür alanında "**Arts & Humanities Citation Index (AHCİ)**"

2000–2004 yıllarındaki "**ilk 10**" sıralaması tablo 1, 2 ve 3 de gösterilmiştir.

Tablo 1  
2000- 2004 Yıllarında Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri" ne Giren Fen Bilimleri Alanında "Science Citation Index (SCI)" da ilk 10 Üniversitemizin Adı ve Makale Sayısı

Sıra no	2000		2001		2002		2003		2004	
	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı
1	Hacettepe Üniversitesi	742	Hacettepe Üniversitesi	791	Hacettepe Üniversitesi	849	Hacettepe Üniversitesi	843	Hacettepe Üniversitesi	309
2	İstanbul Üniversitesi	472	İstanbul Üniversitesi	563	İstanbul Üniversitesi	730	İstanbul Üniversitesi	782	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	255
3	Ankara Üniversitesi	438	Ankara Üniversitesi	529	Ankara Üniversitesi	611	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	722	İstanbul Üniversitesi	242
4	İstanbul Teknik Üniversitesi	377	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	452	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	562	Ankara Üniversitesi	675	Ankara Üniversitesi	224
5	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	370	İstanbul Teknik Üniversitesi	422	İstanbul Teknik Üniversitesi	471	Diğer	543	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	195
6	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	325	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	378	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	454	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	529	Ege Üniversitesi	177
7	Gazi Üniversitesi	238	Gazi Üniversitesi	300	Ege Üniversitesi	412	Atatürk Üniversitesi	504	Gazi Üniversitesi	174
8	Ege Üniversitesi	210	Ege Üniversitesi	281	Diğer	404	İstanbul Teknik Üniversitesi	498	Atatürk Üniversitesi	162
9	Diğer	204	Diğer	277	Atatürk Üniversitesi	388	Ege Üniversitesi	477	İstanbul Teknik Üniversitesi	157
10	Dokuz Eylül Üniversitesi	169	Dokuz Eylül Üniversitesi	246	Gazi Üniversitesi	381	Gazi Üniversitesi	468	Diğer	

**Kaynak: Son güncelleme:** 28 Ağustos 2004, TÜBİTAK - ULAKBİM

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2000&Index=SCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2001&Index=SCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2002&Index=SCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2003&Index=SCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2004&Index=SCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

Tablo 2

2000- 2004 Yıllarında Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri" ne Giren Sosyal Bilimler Alanında "Social Sciences Citation Index (SSCI)" da ilk 10 Üniversitemizin Adı ve Makale Sayısı

Sıra no	2000		2001		2002		2003		2004	
	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı
1	Bilkent Üniversitesi	51	Bilkent Üniversitesi	43	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	44	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	45	Bilkent Üniversitesi	21
2	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	31	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	41	Bilkent Üniversitesi	40	Bilkent Üniversitesi	37	Ankara Üniversitesi	8
3	Hacettepe Üniversitesi	21	Hacettepe Üniversitesi	26	Hacettepe Üniversitesi	24	Ankara Üniversitesi	32	Boğaziçi Üniversitesi	8
4	Koç Üniversitesi	17	Boğaziçi Üniversitesi	24	İstanbul Üniversitesi	23	İstanbul Üniversitesi	28	Hacettepe Üniversitesi	8
5	Ankara Üniversitesi	14	Diğer	15	Koç Üniversitesi	20	Diğer	27	İstanbul Üniversitesi	8
6	Boğaziçi Üniversitesi	14	İstanbul Üniversitesi	15	Boğaziçi Üniversitesi	18	Hacettepe Üniversitesi	26	Kocaeli Üniversitesi	8
7	Diğer	11	Ankara Üniversitesi	14	Ankara Üniversitesi	16	Koç Üniversitesi	23	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	8
8	İstanbul Üniversitesi	11	Koç Üniversitesi	14	Sabancı Üniversitesi	13	Boğaziçi Üniversitesi	19	Koç Üniversitesi	7
9	TÜBİTAK	7	İstanbul Teknik Üniversitesi	11	Diğer	11	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	18	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	7
10	Ege Üniversitesi	5	Dokuz Eylül Üniversitesi	10	İstanbul Teknik Üniversitesi	11	Sabancı Üniversitesi	16	Çukurova Üniversitesi	5

**Kaynak: Son güncelleme:** 28 Ağustos 2004, TÜBİTAK - ULAKBİM

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2000&Index=SSCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2001&Index=SSCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2002&Index=SSCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2003&Index=SSCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2004&Index=SSCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

Tablo 3

2000- 2004 Yıllarında Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri" ne Giren Sanat ve Kültür alanında "Arts & Humanities Citation Index" (AHCI)" da ilk 10 Üniversitemizin Adı ve Makale Sayısı

Sıra no	2000		2001		2002		2003		2004	
	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı
1	Bilkent Üniversitesi	9	Bilkent Üniversitesi	11	Bilkent Üniversitesi	13	Boğaziçi Üniversitesi	12	Bilkent Üniversitesi	1
2	Boğaziçi Üniversitesi	3	Kamu Kuruluşları	6	Boğaziçi Üniversitesi	6	Bilkent Üniversitesi	10	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1
3	Diğer	3	Boğaziçi Üniversitesi	5	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	6	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	4	Selçuk Üniversitesi	1
4	İstanbul Teknik Üniversitesi	2	Yıldız Teknik Üniversitesi	3	Bahçeşehir Üniversitesi	2	Ankara Üniversitesi	3		
5	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	2	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	2	Ankara Üniversitesi	1	Diğer	3		
6	Ankara Üniversitesi	1	Anadolu Üniversitesi	1	Başkent Üniversitesi	1	İstanbul Bilgi Üniversitesi	3		
7	Doğu Akdeniz Üniversitesi	1	Erciyes Üniversitesi	1	Çukurova Üniversitesi	1	Başkent Üniversitesi	2		
8	Erciyes Üniversitesi	1	İstanbul Üniversitesi	1	Diğer	1	İstanbul Teknik Üniversitesi	2		
9	Gazi Üniversitesi	1	Koç Üniversitesi	1	Ege Üniversitesi	1	İstanbul Üniversitesi	2		
10	Yıldız Teknik Üniversitesi	1	Marmara Üniversitesi	1	Hacettepe Üniversitesi	1	Koç Üniversitesi	2		

**Kaynak: Son güncelleme:** 28 Ağustos 2004, TÜBİTAK - ULAKBİM

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2000&Index=AHCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2001&Index=AHCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2002&Index=AHCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2003&Index=AHCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2004&Index=AHCI&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005



Üniversitelerimizin "makale" açısından "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"ndeki **Index Tipine Bakılmaksızın** 2000–2004 yıllarındaki "ilk 10" sıralaması tablo 4 de gösterilmiştir.

Tablo 4

2000- 2004 Yıllarında "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"ndeki Index Tipine Bakılmaksızın ilk 10 Üniversitemizin Adı ve Makale Sayısı

Sıra no	2000		2001		2002		2003		2004	
	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı	Üniversite Adı	Makale Sayısı
1	Hacettepe Üniversitesi	751	Hacettepe Üniversitesi	805	Hacettepe Üniversitesi	859	Hacettepe Üniversitesi	852	Hacettepe Üniversitesi	310
2	İstanbul Üniversitesi	476	İstanbul Üniversitesi	567	İstanbul Üniversitesi	738	İstanbul Üniversitesi	793	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	255
3	Ankara Üniversitesi	446	Ankara Üniversitesi	534	Ankara Üniversitesi	624	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	726	İstanbul Üniversitesi	244
4	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	400	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	482	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	565	Ankara Üniversitesi	698	Ankara Üniversitesi	230
5	İstanbul Teknik Üniversitesi	380	İstanbul Teknik Üniversitesi	429	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	493	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	566	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	203
6	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	327	SSK Harici Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları	381	İstanbul Teknik Üniversitesi	481	Diğer	558	Ege Üniversitesi	178
7	Gazi Üniversitesi	238	Gazi Üniversitesi	302	Ege Üniversitesi	416	Atatürk Üniversitesi	507	Gazi Üniversitesi	175
8	Diğer	213	Diğer	286	Diğer	414	İstanbul Teknik Üniversitesi	503	Atatürk Üniversitesi	163
9	Ege Üniversitesi	213	Ege Üniversitesi	283	Atatürk Üniversitesi	391	Ege Üniversitesi	480	İstanbul Teknik Üniversitesi	158
10	Bilkent Üniversitesi	180	Dokuz Eylül Üniversitesi	251	Gazi Üniversitesi	383	Gazi Üniversitesi	472	Diğer	146

**Kaynak: Son güncelleme:** 28 Ağustos 2004, TÜBİTAK - ULAKBİM

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2000&Index=ALL&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2001&Index=ALL&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2002&Index=ALL&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?Yil=2003&Index=ALL&Tip=@&command=G%F6ster&cwid=2&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?cwid=2&Yil=2004&Index=ALL&Tip=@&order=2&AllInOnePage=1> 07.01.2005

**Ülkemizde özellikle "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde taranan "ulusal dergi" sayımızın oldukça düşük olmasına ve bundan dolayı yurt dışına "bilgi transferi" yapmamıza rağmen tablo 1, 2, 3 ve 4'deki göstergeler "makale" bazında üniversitelerimizin büyük bir başarısıdır.** Yani "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde taranan "ulusal dergi" sayımız parmakla sayılacak kadar az olmasına (ve bundan dolayı yurt dışına "bilgi transferi" yapmamıza) rağmen "makale" bazında üniversitelerimiz 2000–2004 yıllarında gittikçe artan bir başarı grafiği çizmiştir. **Bu başarıya büyük ivme kazandırmak için özellikle Sosyal bilimler alanında (Social Sciences Citation Index (SSCI)) ve Sanat ve kültür alanında (Arts & Humanities Citation Index) (AHCI)) başta olmak üzere "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde taranan "ulusal dergi" sayımızın 5 yıl içerisinde 50'ye, 10 yıl içerisinde de 100'e çıkarılması hedeflenmelidir.** Böylece üniversitelerimizin hem bilim tarihimize hem de dünya ölçeğindeki bilim tarihine olan katkısı artacaktır. Bu anlamda "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde taranan "ulusal dergi" sayısında hedeflenen artışın gerçekleşebilmesi için gerekli teknik alt yapıya ve ekonomik desteğe büyük önem verilmelidir.

Arioğlu & Girgin'e (2002) göre "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde taranan "ulusal dergi" sayısı arttıkça toplam yayın sayısı da anlamlı bir korelasyon katsayısı ( $r= 0.806$ ) ile artmaktadır. Örneğin, **SCI tarafından taranan 30 dergimiz olsa idi ~12000 adet SCI'ca taranan yayının olacağını öngörebiliriz.** başta *Brezilya* olmak üzere *Yeni Zelanda, İrlanda, Avusturya, Belçika, Meksika, Yunanistan ve Türkiye* gibi bazı ülkeler **taranan ulusal dergi sayılarının az (3-20) olması nedeni ile sürekli kendi ülkelerinin dışına "bilgi transferi" yapmaktadır.** Oysa *ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda, Japonya ve Rusya* gibi ülkeler kendi ülkelerinde çıkarttıkları çok sayıda taranan ulusal dergileri (**100–1500**) ile bu değişimden daha farklı bir durum sergilemektedirler, yayınlarını büyük çoğunlukla kendi ülkelerinde çıkarttıkları dergilerde değerlendirmektedirler.

### SONUÇ

Üniversitelerimizin bilim tarihimiz içerisindeki yeri incelendiğinde, üniversitelerimiz Selçuklular ve Osmanlılar döneminde bilim tarihimize önemli katkılar yapmışlardır. **Üniversitelerimiz bilim tarihimizdeki yerini objektif anlamda Cumhuriyet döneminde almıştır.** Ülkemizde özellikle incelenen 2000–2004 yılları arasında "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde taranan "ulusal dergi" sayımızın oldukça düşük olmasına ve bundan dolayı yurt dışına "bilgi transferi" yapmamıza rağmen "makale" bazında üniversitelerimizin "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde gösterdiği büyük başarı bunun somut bir göstergesidir. **Bu başarıya büyük ivme kazandırmak için özellikle Sosyal bilimler alanında (Social Sciences Citation Index (SSCI)) ve Sanat ve kültür alanında (Arts & Humanities Citation Index) (AHCI)) başta olmak üzere "Uluslararası Bilimsel Atıf Endeksleri"nde taranan "ulusal dergi" sayımızın 5 yıl içerisinde 50'ye, 10 yıl içerisinde de 100'e çıkarılması hedeflenmelidir.** Ayrıca üniversitelerimizin eksiklerinin giderilmesine ve bilim tarihimize katkı sağlayacak çalışmalarının her açıdan desteklenmesine özel önem verilmesi gerekmektedir.

### Kaynaklar

- 1) Akyüz, Y. (1994) **Türk Eğitim Tarihi** İstanbul: Kültür Koljeji Yayınları:4
- 2) Arioğlu, E. & Girgin, C. (2002) 1974–2001 Döneminde ülkemizdeki bilimsel yayın performansının kısa değerlendirilmesi, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, [http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl\\_gos.php?nt=288](http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=288) 07.01.2005
- 3) Başaran, İ. E. (1993) **Türkiye Eğitim Sistemi** Ankara: Gül Yayınevi
- 4) Ergün, M **Türk Eğitim Tarihi** [online kitap] <http://www.egitim.aku.edu.tr/tet00.htm> 06.01.2005
- 5) Gökberk, M. (1997) **Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk**, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Kültür Yayınları, <http://atamturk.com/belgeler/aydinlanma-3.htm> 06.01.2005
- 6) Gürüz, K. (Koordinatör) & Şuhubi, E. & Şengör, C. & Türker, K. & Yurtsever, E. (1994). **Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji**, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)
- 7) Gürüz, K. (2001) **Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri)** Ankara: ÖSYM Yayınları 2001–4

- 8) Korkut, H. (2001). **Sorgulanan Yükseköğretim** Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 237
- 9) Koçer, H. A. (1987) **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu 1773–1923** Ankara: Uzman Yayınları, No:1
- 10) Ronan, C. A.(2003) **Bilim Tarihi (Dünya Kültürlerinde Bilimin tarihi ve Gelişmesi)** Ankara: Tubitak Yayınları, Akademik Dizi:1, 2. basım
- 11) Yıldırım, C (1983) **Bilim Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi: 50